

Ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς, ὁ Χριστιανισμὸς καὶ τὸ Ἰσλάμ*

*Πρωτ. Βασιλείου Α. Γεωργοπούλου,
Λέκτορας Θεολογικῆς Σχολῆς Α.Π.Θ.*

Τὴ **δεύτερη Κυριακῇ** τῶν Νηστειῶν τῆς Μεγ. Τεσσαρακοστῆς ἡ Ἐκκλησία μας προβάλλει καὶ τιμᾶ γιὰ δεύτερη φορὰ μέσα στὸ ἐκκλησιαστικὸ ἔτος [ἡ πρώτη: 14η Νοεμβρίου], μία κορυφαία πατερικὴ φυσιογνωμία, τὸν ἅγ. Γρηγόριο, ἀρχιεπίσκοπο Θεσσαλονίκης, τὸν Παλαμᾶ.

Τὸ γεγονός αὐτὸ εἶναι μία καλὴ ἀφορμὴ γιὰ νὰ προσεγγίσουμε ἀπὸ ὀρθόδοξης πλευρᾶς, μὲ ὁδηγὸ μας τὸ πρόσωπο τοῦ ἱεροῦ Πατέρα, ὁ ὁποῖος ἐκφράζει τὴν ἐκκλησιαστικὴ διδασκαλία κατὰ τρόπο ἀκέραιο, αὐθεντικὸ, σαφῆ καὶ κρυστάλλινο, μία θεωρία ποὺ ὑπάρχει στὴ σύγχρονη, ἑτερόδοξη κυρίως ἀκαδημαϊκὴ διανόηση (π.χ. Karl Josef Kuschel, Bertold Klappert, Smail Balic, Jonathan Magonet, Thomas Nauman) κ.ἄ. καὶ σχετίζεται ἄμεσα καὶ μὲ τὴν προβληματικὴ τῶν σύγχρονων διαθρησκειακῶν διαλόγων.

* * *

Πρόκειται γιὰ τὴ θεωρία τῶν λεγομένων «Ἀβρααμικῶν θρησκειῶν» ποὺ ἀρχικὰ πρωτοδιατυπώθηκε ἀπὸ τὸν Γάλλο Ἰσλαμολόγο καὶ μυστικιστῆ, τὸν Louis Massignon (1883-1962).

Σύμφωνα μὲ τὸν πυρήνα τῆς ἐν λόγω θεωρίας οἱ τρεῖς μονοθεϊστικὲς θρησκείες, Χριστιανισμὸς, Ἰουδαϊσμὸς καὶ Ἰσλάμ ἔχουν: α) κοινὸ πατέρα τὸν Ἀβραάμ, β) κοινὴ ἀφετηρία καὶ ἀναφορά, τὴν πίστη τοῦ πατριάρχη Ἀβραάμ στὸν ἕνα Θεό, καὶ γ) τὸ κοινὸ καθῆκον τοῦ πιστοῦ νὰ ὑπακούει στὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ¹.

Ἀνάλογη προβληματικὴ σχετικὰ μὲ τὴν ὁμολογία τῆς πίστεως στὸν Ἀβραάμ καὶ τὴν ἀντίληψη, ὅτι οἱ Μουσουλμᾶνοι προσεύχονται μαζί μὲ

τοὺς χριστιανοὺς στὸν ἕνα Θεό, θὰ υἰοθετηθεῖ ἐπίσημως ἀπὸ τὴν Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία κατὰ τὴ Β' Βατικάνεια Σύνοδο².

Στὰ πλαίσια τῆς διαθρησκειακῆς προβληματικῆς, ἡ ἐν λόγῳ θεωρία προτείνεται καὶ καλλιεργεῖται μὲ σκοπὸ τὴν ὑπέρβαση τῆς ἱστορικῆς ἀντιπαλότητος καὶ τῆς θρησκευτικῆς βίας, μὲ τὴν ὑποτιθέμενη ἀνάδειξη τῆς κοινῆς προέλευσης καὶ τῶν κοινῶν στοιχείων τούτων τῶν θρησκειῶν.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς θρησκείες, σύμφωνα μὲ τὸν Karl Josef Kuschel, ἕναν σημαντικὸ ἐκφραστή της, εἶναι ἀδέλφια ὡς πρὸς τὴν πίστη στὸν Θεὸ τοῦ Ἀβραάμ³. Ἐμφαση δίνεται στὸν ἕνα Θεό, στὴν ὑπερβατικότητά του καὶ στὴ διάκρισή του ἀπὸ τὸν κόσμο.

Ταυτοχρόνως μὲ ἐξεζητημένες ἀναλύσεις προσπαθοῦν νὰ ὑπερβοῦν ἢ καὶ νὰ συνθέσουν ὄχι μόνο τὶς διαφορετικὲς θεολογικὲς ἀρχές, ἀλλὰ καὶ τοὺς διαφορετικοὺς τρόπους κατανόησης καὶ αὐτοῦ τοῦ προσώπου τοῦ πατριάρχη Ἀβραάμ πὸ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν τριῶν θρησκειῶν.

Στὴν ἴδια συνάφεια ἀπὸ τοὺς ὑποστηρικτὲς τῆς ἐν λόγῳ θεωρίας χρησιμοποιοῦνται καὶ οἱ ὄροι «Ἀβρααμικὴ οἰκουμένη», «Ἀβρααμικὸ πνεῦμα» καὶ «Ἀβρααμικὴ πνευματικότητα».

* * *

Εἶναι βάσιμη ὁμως αὐτὴ ἡ θεωρία; Ἀποτελεῖ σωστὸ μοντέλο προσέγγισης καὶ ἀλληλοκατανόησης ἀνθρώπων διαφορετικῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων; Μπορεῖ νὰ γίνεῖ ἀποδεκτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι καὶ οἱ τρεῖς θρησκείες εἶναι ἀδέλφια ὡς πρὸς τὴν πίστη στὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Θεό;

Σύμφωνα μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ ἀγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἰδιαίτε-
ρως ὅσον ἀφορᾷ στὸ σκέλος τῆς σχέσης Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλάμ,
ἀναμφισβήτητα ὄχι.

Ὁ ἱερὸς Πατέρας γνώρισε τὸ Ἰσλάμ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς αἰχμαλωσίας του ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1354, διαλέχθηκε τρεῖς φορὲς μὲ ἐκπροσώπους του, ὁμολόγησε καὶ διατύπωσε μὲ σαφήνεια τὴν ὀρθόδοξη χριστιανικὴ διδασκαλία, ἐπίσημανε τὸ ριζικῶς διαφορετικὸ περιεχόμε-
νο καὶ τὸν τρόπο κατανόησης τοῦ Θεοῦ πὸ ὑπάρχει μεταξὺ Χριστιανισμοῦ καὶ Ἰσλάμ⁴, ὅπως ἐπίσης καὶ τὸν διαφορετικὸ τρόπο κατανόησης τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ⁵.

Τονίζει μὲ σαφήνεια σχετικὰ μὲ τὶς θεολογικὲς ἀφετηριακὲς προϋποθέσεις τοῦ Ἰσλάμ:

*«Τὸν δὲ Μεχουμὲτ (σ.σ. τὸν Μωάμεθ) οὔτε παρὰ τῶν προφη-
τῶν εὐρίσκομεν μαρτυρούμενον οὔτε τι ζένον εἰργασμένον καὶ*

ἀξιόλογον πρὸς πίστιν ἐνάγον. Διὰ τοῦτο οὐ πιστεύομεν αὐτῷ οὐδὲ τῷ παρ' αὐτοῦ βιβλίῳ»⁶.

Μὲ ἀφορμὴ μάλιστα τὶς ἰσλαμικὲς ἀντιλήψεις περὶ Χριστοῦ ἐπισημαίνει στὸ ποίμνιό του:

«Προσέχετε μὴ ἐρρεθῆτε ὅπως αὐτοὶ ἐδώ, πού, ἐνῶ τὸν τεχθέντα ἀπὸ τὴν παρθένο τὸν ὀνομάζουσαν Λόγο τοῦ Θεοῦ καὶ πνοή του καὶ Χριστό, δηλαδὴ Θεάνθρωπο, ἔπειτα τὸν ἀποφεύγουσαν φρενοβλαβῶς καὶ τὸν ἀθετοῦσαν σὰν νὰ μὴ εἶναι Θεός»⁷.

Ἵπογράμμισε στὶς συζητήσεις του, ὅτι κατὰ τὴ χριστιανικὴ πίστη τὸ «ἓνας Θεός» εἶναι ἀλληλένδετο, ἀδιάσπαστο καὶ μὲ τὸ «Τριαδικός». «Ἐν γοῦν τὰ τρία καὶ τὰ τρία ἓν»⁸.

Ὁ χριστιανὸς ὁμιλεῖ πάντοτε σχετικὰ μὲ τὸ μυστήριον τοῦ Θεοῦ γιὰ «Τριάδα ἐν Μονάδι, Μονάδα ἐν Τριάδι καὶ Μονάδα ἅμα καὶ Τριάδα», πρᾶγμα ἀδιανόητο γιὰ τὸ Ἰσλάμ, ὅπως φυσικὰ καὶ γιὰ τὸν Ἰουδαϊσμό.

«Οὐκοῦν ὁ Θεὸς τρία, καὶ τὰ τρία ταῦτα εἷς ἐστὶ Θεὸς καὶ δημιουργός»⁹.

Ὁ ἅγ. Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς δὲν παρέλειψε ἐπίσης νὰ ἀναδείξει στὶς συζητήσεις του μὲ τοὺς Μουσουλμάνους ὅτι καὶ τὰ κοινὰ ἐξωτερικὰ στοιχεῖα ποὺ ὑπάρχουν (π.χ. προσευχή, ἐλεημοσύνη) ἔχουν διαφορετικὴ θεολογικὴ ἀφετηρία καὶ δὲν προϋποθέτουν ἀπλῶς μία κοινὴ μονοθεϊστικὴ ἐκδοχὴ τοῦ Θεοῦ¹⁰.

Ἡ ἐπιχειρηματολογία τοῦ ἱεροῦ Πατέρα βεβαίως δὲν ἐξαντλεῖται στὰ ὅσα ἐνδεικτικῶς ἐπισημάναμε, πλὴν ὅμως εἶναι ἱκανά, νομίζουμε, νὰ δείξουν τὴ μεγάλη διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ Χριστιανικῶν, Ἰσλαμικῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν Ἰουδαϊκῶν ἀντιλήψεων κατ' ἐπέκταση.

Δὲν εἶναι τυχαῖο μάλιστα τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ ἀπόλυτη πιστότητα τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ στὰ δεδομένα τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ θείας Ἀποκαλύψεως, δὲν τὸν ὀδηγεῖ σὲ ἀβαρίεις περὶ τὴν πίστη παρὰ τὶς ταιπωρίες τῆς αἰχμαλωσίας του.

Ταυτοχρόνως ὅμως τὸν ὀδηγεῖ νὰ κατανοήσῃ μὲ χριστολογικὴ προοπτικὴ καὶ αὐτὴ τὴ θέση ἐνὸς ἀλλόδοξου συνομιλητῆ του «ὅτι θὰ ἔλθει κάποτε καιρὸς ποὺ θὰ συμφωνήσουμε μεταξὺ μας», ἀναφέροντας:

«Συνεθέμην γὰρ μνησθεὶς τῆς τοῦ ἀποστόλου φωνῆς, ὅτι ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς, τοῦτο δ' ἐστὶ πάντως ἐν τῇ Δευτέρᾳ παρουσίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹¹.

* * *

Σύμφωνα με τὸν π. G. Florofsky «ἤμποροῦμεν νὰ θεωροῦμεν τὸν Γρηγόριον Παλαμᾶν ὡς ὁδηγὸν μας καὶ διδάσκαλον εἰς τὴν προσπάθειάν μας νὰ θεολογοῦμεν ἀπὸ τῆς καρδίας τῆς Ἐκκλησίας»¹².

Εἶναι σαφὲς ὅτι μὲ βάση τὴ διδασκαλία τοῦ ἁγ. Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ἡ θεωρία περὶ «Ἀβρααμικῶν θρησκευτῶν» εἶναι πολλαπλῶς ἐλλειμματικὴ καὶ ἱστορικὰ ἀνέριστη.

(*) Περιοδ. «**Εφημέριος**», Μάρτιος 2010, σελ. 22-24. Ἐπιμέλ. ἡμετ.

1. Περιεκτικὴ παρουσίαση τοῦ θέματος, τὶς διαφορὲς παραμέτρους του καὶ τὴ σχετικὴ εἰδικὴ βιβλιογραφία βλ. Fr. Eibler, Abrahamic Ökumene, στὸ EZW Materialdienst Zeitschrift für Religions und Weltanschauungsfragen 73(2010), σσ. 72-76. Πρβλ. Τοῦ ἰδίου, *Vom Dialog zum Trialog? Der christlich - muslimische Dialog im Angesicht des Judentums* στὸ EZW Materialdienst 72(2009), σσ. 243-256.
2. Βλ. Lumen Gentium, 16. H. Denzinger - P. Hünermann, *Enchiridion symbolorum...*, 1991³⁷, 4160.
3. Βλ. Fr. Eibler, *Vom Dialog zum Trialog?* ὅπ.π., σ. 244.
4. Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, 8-9, 15, 17, 23,27. ΕΠΕ 7,166-168, 175, 177, 182, 188. Διάλεξις πρὸς Χιόνας, 6. ΕΠΕ 7, 214.
5. Βλ. Διάλεξις πρὸς Χιόνας, 6. ΕΠΕ 7, 214.
6. Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, 24, ΕΠΕ 7, 184.
7. Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, 33, ΕΠΕ 7, 195. Ἐπιστολὴ ὅτε Ἐάλω, 7, ΕΠΕ 7, 202, Διάλεξις πρὸς Χιόνας, 10,12 ΕΠΕ 7, 216, 218-220.
8. Βλ. Διάλεξις πρὸς Χιόνας, 6, ΕΠΕ 7, 214.
9. Βλ. Διάλεξις πρὸς Χιόνας, 9, ΕΠΕ 7, 216.
10. Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, 14, 35, ΕΠΕ 7, 172, 196.
11. Βλ. Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν, 29. Ἐπιστολὴ ὅτε Ἐάλω, 11, ΕΠΕ 7, 190, 208.
12. Βλ. π. George Florofsky, *Ὁ Ἅγ. Γρηγόριος Παλαμᾶς καὶ ἡ πατερικὴ παράδοσις*, στὸ *Ἅγ. Γραφὴ-Ἐκκλησία-Παράδοσις*, (μετ. Δημ. Τσάμη), Θεσσαλονίκη 1976, σ. 165.